

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA BOBEDI (SAL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

PUDUNGWANA 2023

MATSHWAO: 80

NAKO: Dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 10.

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLOBUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A: Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C: Dibopeho le Melao ya Tshebediso ya Puo	(40)
2. Araba dipotso TSOHLE.
3. Qala KAROLO ka NNGWE leqepheng LE LETJHA.
4. Seha mola qetellong ya KAROLO ka NNGWE.
5. Nomora dikarabo tsa hao jwalo feela kaha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
6. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
7. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
8. O eletswa ho sebedisa nako ya hao tjena:

KAROLO YA A: Metsotso e 45
KAROLO YA B: Metsotso e 20
KAROLO YA C: Metsotso e 55
9. Ngola ka mongolo o makgethe o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1**

Potsong ena o nehlwe mefuta e MMEDI ya ditema. Bala tema E NNGWE le E NNGWE ka tlhoko, o nto araba dipotso tsohle tse botsitsweng temeng ka nngwe.

Araba ka lentswe le LE LENG feela moo ho hlokehang, ntle le haeba potso e hloka tlhaloso kapa karabo e teletsana.

TEMA YA A**HO ATLEHA KGWEBONG E TLETSING KA BANNA**

1	Keabetswe ya dilemo tse 29, ke makgwebo ya hlwahlwa wa temo ya moroho le dikgoho toropong ya Hoopstad. O tsebisahala e le ' <i>Kgosatsana ya sepinitjhi</i> ' O sebetsa ka bokgabane dikgwebong tsa temo ka mora hoba a iqalle kgwebo ya moroho le dikgoho ka selemo sa 2020. O qadile kgwebo ena ka morao hore kgwebo ya hae ya dikuku e qobellwe ho kwalwa ka lebaka la ho tota ha lefu la Covid-19. Keabetswe, ya hlahetseng Masapong, o ile a fallela motseng wa Mangaung a le dilemo tse 6. O re lerato la hae la ho ba makgwebo le qadile ha a ne a thusa ntatae lebenkeleng la habo le lenyane.	5
2	Ha a qeta lengolo la hae le phahameng la bohahlaodi kwana <i>Vaal University of Technology</i> , Keabetswe o sebeditse masepaleng wa Mangaung. O ile a tlohela mosebetsi ka selemo sa 2018 ho ya iqalla kgwebo ya ho rekisa dijo sekolong se phahameng sa Selekane, hona Mangaung. Keabetswe o re, 'Tsela ya ka ho tsa temo e qadile ka Tlhakubele 2020 ha ke ne ke tshwanela ho kwala kgwebo ya ka ya dijo ka lebaka la sewa sa Covid-19. Kgwebo eo ya dijo e ne e le yona feela mokgwa wa lekeno mme ke ile ka lokela ho nahana ka mekgwa e meng e tla nkenyetsa lekeno. Ke ne ke sa lore hore ke tla fihlela katleho e kaana. Ho kwala kgwebo ya ka e ne e le tlhohonolofatso e ipatileng.'	10
15
3	Ho ba mosadi lekaleng la temo ha ho bonolo. Ke lekala le tletseng banna haholo mona Afrika Borwa empa Keabetswe o ne a ikemiseditse ho atleha ka ho tiisetse le ho sebetsa ka thata torong ena ya hae. Kajeno ke monga <i>Chicken and Fresh Produce</i> moo kgwebo ena e ikgethang ka tsa temo ya meroho le thekiso ya dikgoho. Keabetswe o re phetela kamoo ho hapa ha hae tlhodisano ya Nnetefatsa Toro ya Hao (NTYH) e sa fetolang bophelo ba hae feela empa e thusitse ho qala kgwebo ya hae. O hlalosa hore ho ba karolo ya boelets'i ke ntho e 'makatsang'.	20
25
4	Keabetswe o ile a fumana setumo ka nako e kgutshwane mme a ikgapela kgau ya ' <i>Kgosatsana ya sepinitjhi</i> ' le ho beha lebitso la hae mmapeng motseng wa habo le naheng ka bophara. Ka 2020 Keabetswe a hlola tlhodisanong ya Bahlodi ba Hlwahlwa mme a fumana R250 000 bakeng sa ho mo thusa ho ntshetsa pele kgwebo ya hae. Kajeno Keabetswe o fepela mabenkele a mmalwa a tsebahalang mona Afrika Borwa ka moroho wa sepinitjhi le dikgoho.	30

5 Keabetswe o re o kgotha ho thehweng ha mesebetsi le ho kgutlisetseng diteboho setjhabeng hobane ho bohlokwa ho yena. 'Ho fumana tlhompho le tlotla ho fetotse bophelo ba ka hobane ke ne ke sa nahane hore ke tla ba mohlala o motle le lebone la tshepo motseng wa heso. Ke ne ke sa nahane hore ke tla sebetsa le dikgwebo tse kgolo, ke ikutiwa ke tshohile. Ke motlotlo ka menyetla yohle eo ke e fumaneng hobane ke leeto la ka le fileng batho ba motse tshepo ya hore tsohle di a kgonahala bophelong,' ke yena eo. 35

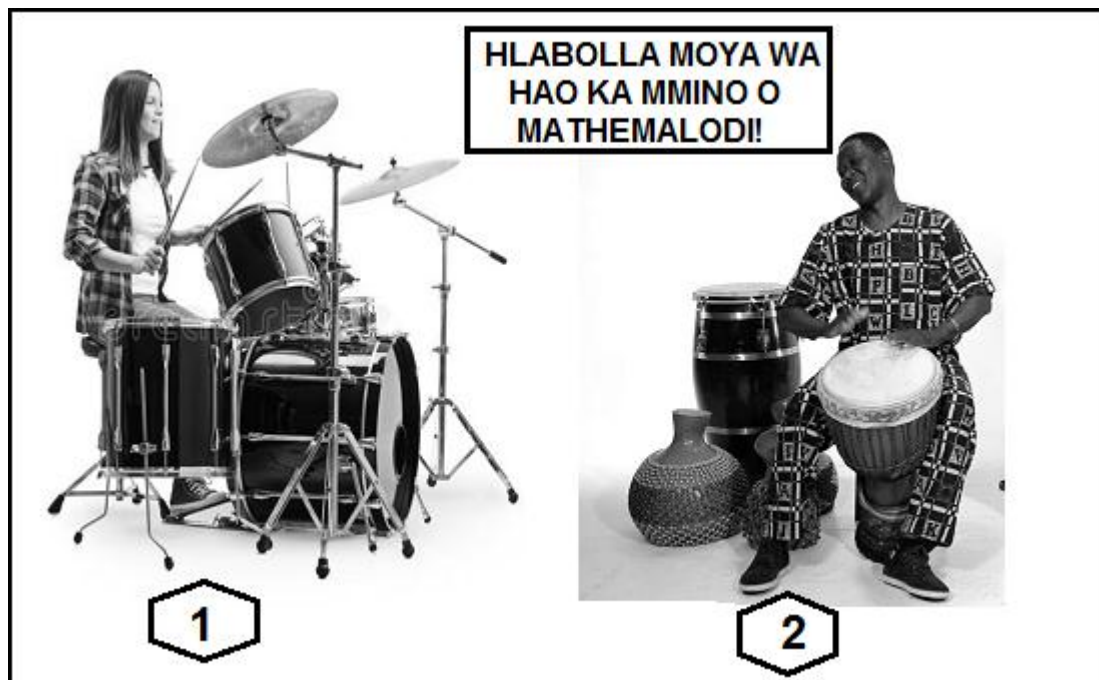
[E qotsitswe le ho hlophiswa ho tswa makasineng wa *Bona*, Pherekong 2023:73]

- 1.1 Bolela dihlahiswa TSE PEDI tse hlahiswang ke makgwebo. Sheba mola wa 1. (2)
- 1.2 Fana ka lebitso leo Keabetswe a tsebahalang ka lona. Sheba mola wa 2. (1)
- 1.3 Hlahisa lebaka le susumeditseng Keabetswe ho iqalla kgwebo. Sheba seratswana sa 1. (1)
- 1.4 Bolela lengolo leo Keabetswe a le entseng Vaal University of Technology. Sheba seratswana sa 2. (1)
- 1.5 Lokodisa ditaba tse ka masakaneng ho ya ka tatelano ya kamoo di hlahelang kateng temeng.
(A ikgapela kgau ya '*Kgosatsana ya sepinitjhi*'; A iqalla kgwebo ya ho rekisa dijo sekolong; A bula kgwebo ya *Chicken and Fresh Produce*.) (1)
- 1.6 Akaretsa dintlha tse lebisitseng ho atleheng ha Keabetswe. (2)
- 1.7 Bolela hore polelo e latelang ke MOHOPOLO kapa NTLHA. Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka.
Ho ba mosadi lekaleng la temo ha ho bonolo. Ke lekala le tletseng banna. (2)
- 1.8 Ketsahalo ya ho hlola tlhodisanong ya Nnetefatsa Toro ya Hao (NTYH) e bile le sephetho sefe kgwebong ya Keabetswe? Sheba seratswana sa 3. (2)
- 1.9 Polelo ee, 'ho etsa mawala' e amana jwang le tema? (2)
- 1.10 Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho (A–D). Ngola nomoro le tlhaku feela, o be o tshehetse karabo ya hao ka lebaka.
Ho ikgapela kgau ho bolela ho ...
A bontsha katleho ya hao setjhabeng.
B fumana tlhompho le tlotla setjhabeng.
C fumana tlholo tlhodisanong.
D ba makgwebo ya hlwahlwa. (2)

- 1.11 Ke ditlamorao dife TSE PEDI tse bakilweng ke lefu la Covid-19? (4)
- 1.12 Ditaba tsa tema ee di ama batjha jwang ka kotloloho? (2)
- 1.13 O nahana hore leano leo mmuso o le etsang la ho tshehetsa batjha ba dikgwebo tse thuthuhang ka ditjhelete, le tla atleha ho fokotsa tlokeho ya mesebetsi? (2)

TEMA YA B: BOKGONI BA HO BOHA

Boha tema ena, ebe o araba dipotso tse e latelang.

E qotsitse le ho hlophiswa ho tswa ho [google.com](https://www.google.com)

- 1.14 Bolela mabitso a diletswa TSE PEDI tse hlahisitsweng temeng e ka hodimo. (2)
- 1.15 Phapano ke efe dipakeng tsa diletswa tse setshwantshong sa 1 le sa 2? (2)
- 1.16 Nnetefatsa hore mmino o na le seabo se seholo bakeng sa ho hlabolla maikutlo a motho. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala tema ena o nto e kgutsufatsa ka ho hlahisa dintlha TSE SUPILENG tsa sehlooho tsa ho latela mekgwa ya ho phela bophelo bo botle.

HLOKOMELA:

1. Kgutsufatsa mekgwa ya ho phela bophelo bo botle ka dintlha TSE SUPILENG ka mantswa a sa feteng a 60.
2. Nomora dipolelo tsa hao ho tloha ho 1 ho isa ho 7.
3. Ngola polelo e nngwe le e nngwe moleng wa yona o motjha.
4. Bontsha PALO YA MANTSWE qetellong.

TEMA YA C**MEKGWA YA HO PHELA BOPHELO BO BOTLE**

O lokela ho fetola dijo tsa hao hore o phele hantle. Ho bohlokwa ho ja ditholwana le meroho e mehlano e fapaneng ka letsatsi. Lokisa dijo tsa hao tsa hoseng, bosiu. Ho etsa sena ho o bolokela nako ya ho lokisa dijo hoseng. Nnetefatsa hore o ja dijo tsa hao tsa pele hoseng. Ka ho hlophisa ho ba le lenane la dijo tsa hao tsa beke, o tla tseba ho reka le hore o ja eng letsatsi le letsatsi. Hona ho tla o thusa hore o se hlobaetswe ke hore o tla ja eng hape ho tla thibela ho se je dijo tse fosahetseng.

Nnetefatsa hore o nwa metsi kapa lero la ditholwana le lekaneng ho thibela lenyora ho e na le ho nwa kofi ha o kgefutsa. Khafeine e fumanehang kofing e ka nna ya o bakela mafu a itseng. Ho molemo haholo ho ikwetlisa ka ho tsamaya ditepeseng nakong ya kgefutso. Robala dihora tse 6 ho isa ho tse 8 hore o phomole hantle.

Ithute ho laola kगतello ya hao ya maikutlo ka bohlale le ka mokgwa o tla o sebeletsa. Phema dintho tse ka o bakelang kगतello ya maikutlo. Lokoloha mme o phedisane le ho ithabisa le metswalle ya hao. Hlola boholo ba nako le ba lelapa la hao. Ka ho etsa jwalo o phodisa kelello ya hao.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa makasineng wa *Bona*, Loetse 2019:97]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B:**10**

KAROLO YA C: DIBOPEHO TSA PUO LE MELAO YA TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3: PAPATSO**

Bala le ho boha tema e latelang ka tlhoko, o nto araba dipotso tse thehilweng hodima manollo ya papatso le tshebediso ya puo.

TEMA YA D

E qotsitse le ho lokiswa ho tswa makasineng wa *Bona*, Loetse 2019]

3.1 Hobaneng ha mmapatsi a sebedisitse fonte e nyane polelong e latelang?

Nolofatsa moriri wa hao ka sesebediswa sa Olive Oil o tle o tshwane le wa Mmabotle.

(2)

3.2 Sepheo sa mmapatsi ke sefe ka tshebediso ya sekaotaelo polelong e latelang?

Tshepa sehlahiswa sa *Olive Oil* se hodisang moriri wa hao ho feta tse ding.

(2)

3.3 Hobaneng ha mmapatsi a sebedisitse setshwantsho sa morwetsana papatsong?

(2)

3.4 Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho (A–D). Ngola nomoro le tlhaku feela. Tshehetsa ka lebaka. Ka puo e latelang, mmapatsi o totobatsa puo e ...

Nolofatsa moriri wa hao ka sesebediswa sa *Olive Oil* o tle o tshwane le wa Mmabotle.

A hlohloletsang.

B susumetsang.

C hlohleletsang ebile e susumetsa.

D qhekanyetsang ebile e hlohloletsa.

(2)

3.5 Tshohla tshebediso ya setshwantsho sa morwetsana o ipapisitse le sehlahiswa se reretsweng bona.

(2)

[10]

POTSO YA 4: KHATHUNU

Boha tema e latelang ka tlhoko, o nto araba dipotso tse thehilweng ho manollo ya khathunu le tshebediso ya puo.

TEMA YA E

[Se qotsitse le ho hlophiswa ho tswa ho cartooncollections.com]

- 4.1 Mohopolo wa sehlooho wa khathunu ena ke ofe? Hobaneng ha o realo? (2)
- 4.2 Tshebediso ya lentse, 'Eish' e senola maikutlo afe ho motho ya khathunung? Hobaneng o realo? (2)
- 4.3 Hobaneng ha mokhathunu a sebedisitse letshwao lee, '...' puong ya motho ya khathunung? (2)
- 4.4 Hobaneng ha mokhathunu a sebedisitse mofuta wa fonte e puong ya motho ya khathunung? (2)
- 4.5 Hlalosa setiriothaepe se totobaditsweng khathunung ena. (2)
- [10]**

POTSO YA 5: PROSA – TLOTLONTSWE LE DIBOPEHO TSA DIPOLELO

5.1 Bala tema e latelang, o nto araba dipotso tse tla latela.

TEMA YA F**DITSELA LE MATLWANA A METSI DI BEHWE KA SEHLOOHONG**

Tse ding tsa ditabatabelo tse ka sehloohong tsa setjhaba sa Lebatowa di kenyeletsa tokiso ya mebila le ho kenyetswa matlwana a sebedisang metsi ho tsamaisa dikgwerekgwere. Tsena di hlapeletse kopanong ya setjhaba e neng e le karolo ya dikopano tseo masepala a di hlophisitseng ho phethahatsa Lenaneo le Kopanetsweng la Ntshetsopele mabatoweng. O ile a bolella baahi hore ditsela di lokisitswe mme ba lokela ho qolla tse mmalwa feela tsa bohlokwahlokwa tseo ba kopang masepala ho di phethisa selemong sa ditjhelete. 5

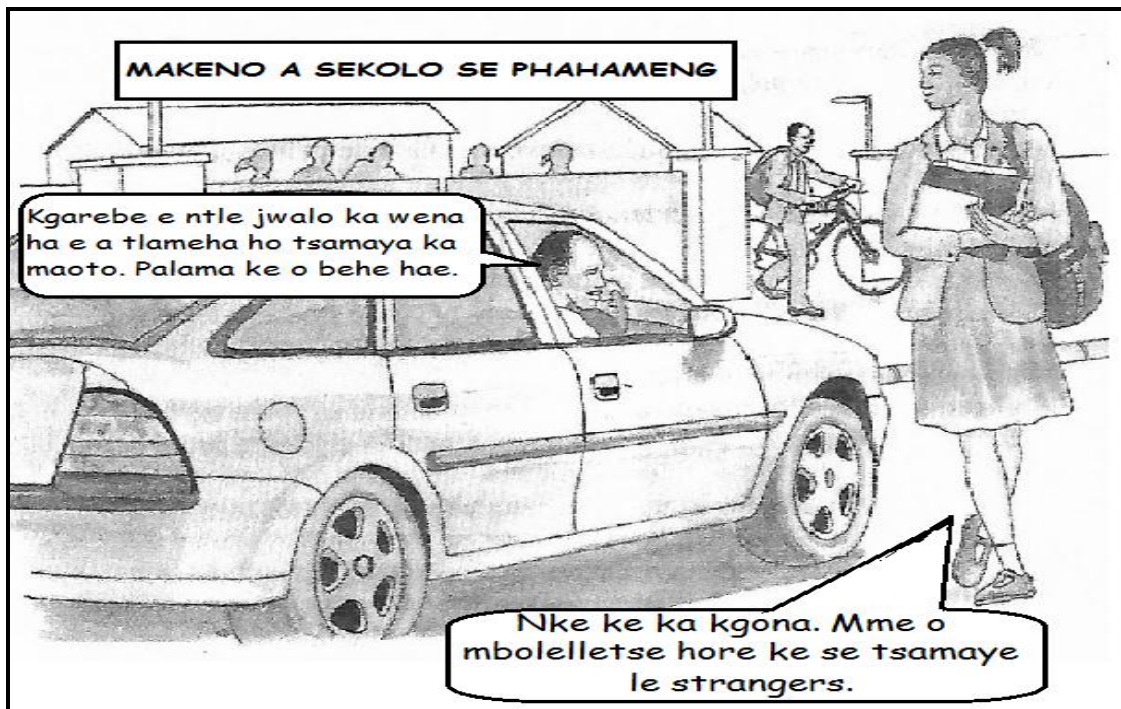
Ntate Mosotho o buile ka kgalefo hore le kajeno ditsela ha di eso lokiswe hobane baahi ha ba kgone ho phallelwa ha tsietsi e hlaha. 'Sebaka seo ke dulang ho sona ambulense ha e kgone ho kena ka lebaka la ditsela tse senyehileng. Ntle le kopo ya tokiso ya mebila, baahi ba lokela ho kenyetswa matlwana a sebedisang metsi. Jwang bo tletseng hara motse bo beha baahi kotsing kaha ditlokotsebe di ipata le ho lalla batho teng, ho hlokofatsa, ho nkela batho tsa bona ka mahahapa esita le kgonahalo ya dipeto le dipolao. Banna, emang ka maoto!' Baahi ba kopa masepala ho tlisa mesebetsi ka hara motse e le ho lwantsha tlala. 10 15

[E qotsitswe le ho hlophiswa ho tswa ho *Re betla tsela*, Tlhakubele 2022 Issue No.28]

- 5.1.1 Bolela ntlhakemo ya ntate Mosotho. (2)
- 5.1.2 Hobaneng ha mongodi a kgetha ho sebedisa 'selemo sa ditjhelete' moleng wa 7–8 ho na le ho kgutsufatsa ditaba ka hore 'sehleng sena'? (2)
- 5.1.3 Sekaseka tshebediso ya 'kgalefo' moleng wa 9. (3)
- 5.1.4 Hobaneng ha mongodi a sebedisitse sekaotaelo polelong e latelang? Fana ka mabaka A MABEDI. (4)
- Banna, emang ka maoto! (4)
- 5.1.5 Sekaseka tshebediso ya moelelo o patehileng moleng wa 16–17. (3)

5.2 Bala le ho boha tema e latelang ebe o araba dipotso tse tla latela.

TEMA YA G

[Se qotsitse le ho hlophiswa ho tswa ho *Sediba Kereiti* ya 11, MA Dladla et al., 2006:183]

5.2.1 Lokisa diphoso tsa mopeleto le puo polelong e latelang. Sehella dikarabo tsa hao mola.

'Mme o mboleletse hore ke se tsamaye le strangers.' (2)

5.2.2 Mantswe a mokganni wa koloi a o bopela mohopolo ofe ho ya ka diketsahalo tse etsahalang maphelong a bana ba banana?

'Kgarebe e ntle jwalo ka wena ha e a tlameha ho tsamaya ka maoto. Palama ke o behe hae.' (2)

5.2.3 Molaetsa wa mongodi ke ofe ka tema ee? (2)

[20]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80